

УДК 338.4

І. Б. Жмудська,
аспірант, КНУ ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ КОРПОРАТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ НА ПРИКЛАДІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

I. Zhmudska,
postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

FORMING OF COMPETITIVE EDGES OF CORPORATE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF MEMBERSHIP OF UKRAINE IN WTO ON THE EXAMPLE OF AGRICULTURE

У статті розглянуто умови формування конкурентних переваг корпоративного підприємництва на прикладі сільсько-го господарства. Зроблено SWOT-аналіз конкурентоспроможності сільського господарства. Досліджено слабкі та сильні сторони галузі сільського господарства в Україні, зокрема в умовах членства у Світовій організації торгівлі.

In the article the terms of forming of competitive edges of corporate enterprise are considered on the example of agriculture. The SWOT-analysis of competitiveness of agriculture is done. Weak and strong sides of industry of agriculture in Ukraine, in particular in the conditions of membership in World trade organization are examined.

*Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, СОТ, сільське господарство.
Key words: competitive advantages, competitive edges, WTO, agriculture.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема підвищення конкурентоспроможності є однією з найбільш гострих та актуальних для аграрного сектора економіки України. Особливого значення вона набуває з вступом України до СОТ. Зниження торговельних бар'єрів загострить конкуренцію між вітчизняною та імпортованою продукцією як на внутрішньому, так і на зовнішніх продовольчих ринках. Поразка в цій боротьбі означатиме повний занепад сільського господарства України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у дослідження проблем конкурентоспроможності внесли такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Б. Ларреєн, М. Портер, Д. Сакс, Б. Балассу, Дж. Бхаваті, А. Вінтерса, М. Голдстейна, Д. Грінвея, П. Кругмана, М. Портера, С. Смалвуда, А. Антонюк, А. Воронкова, В. Попов, О. Редькін, М. Чумаченко, Р. Фатхутдінов, В. Андрійчук, В. Богомазова, В. Будкін, В. Геєць, А. Кредісов, К. Конченко, Ю. Макогон, І. Пузанов, В. Осецький, О. Плотніков та ін.

Проте питання конкурентоспроможності корпоративного сектора на прикладі сільсько-го господарства в рамках членства України в СОТ недостатньо знайшло відображення в працях українських та закордонних вчених.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз та прогнозування економічної співпраці України з країнами світу на основі узагальнення теоретичних положень та методичних підходів до формування конкурентних переваг корпоративного підприємництва в умовах членства у СОТ.

Теоретичною основою дослідження виступає системний підхід до аналізу корпоративного сектора України, а методологічно — це методи системного та порівняльного аналізу, статистичного дослідження та теоретичного узагальнення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для забезпечення продовольчої безпеки країни частка вітчизняної продукції в продовольчому споживанні населення не повинна бути нижчою 70%. Але для цього конкурентоспроможною в порівнянні з імпортом повинно бути не менше 80—85 % продукції, що пропонується вітчизняними товаровиробниками. Таким чином, проблема підвищення конкурентоспроможності, формування та реалізації конкурентних переваг сільського господарства України набуває все більшої актуальності.

У дослідженнях останніх років під конкурентоспроможністю галузі розуміють здатність галузі створювати зростаючий обсяг до-

Таблиця 1. Структура SWOT- аналізу конкурентоспроможності сільського господарства України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Подолання економічного спаду в сільському господарстві та поступова стабілізація сільськогосподарського виробництва. 2. Розширення місткості світового ринку продовольства. 3. Сприятливі природно - кліматичні умови та транзитні можливості. 4. Наявність земельних територій, що дозволяють виробляти та експортувати екологічно чисту продовольчу продукцію. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кризовий стан ресурсного потенціалу сільського господарства та складне фінансове положення сільськогосподарських товаровиробників. 2. Слабо розвинена ринкова та виробнича інфраструктура АПК. 3. Загострення соціальних проблем сільської місцевості. 4. Недостатній рівень державного регулювання та підтримки аграрного виробництва.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Формування потужного виробника та експортера агропродовольчої продукції. 2. Зміцнення конкурентних позицій за рахунок переходу до інноваційного типу розвитку АПК. 3. Забезпечення продовольчої безпеки та стабільного розвитку галузі, динамічне вирішення соціальних проблем сільської місцевості, виходячи з власних ресурсів. 4. Вихід на світовий ринок з екологічно чистою продукцією. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Посилення тенденцій до зменшення державного регулювання та підтримки аграрного сектора економіки в зв'язку з приєднанням України до СОТ. 2. Розширення доступу зарубіжних виробників та захоплення ними ключових позицій на вітчизняному продовольчому ринку. 3. Занепад ресурсної бази сільського господарства може призвести до повної втрати продовольчої безпеки. 4. Непоправні зміни в соціальній та демографічній ситуації в сільській місцевості.

даткової вартості на основі підвищення ефективності використання факторів виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу та освоєння нових ринків. При цьому до важливих умов, що впливають на конкурентоспроможність галузі відносять:

- позиціонування на світовому ринку (ступінь експортної орієнтованості виробництва, частка експорту в її динаміці);
- позиціонування на внутрішньому ринку;
- технологічний рівень галузі, що визначається розміром нагромаджених інвестицій та якісних характеристик потужностей, а також в інтенсивності інвестиційної діяльності;
- рівень концентрації на ринках, його достатність для успішної конкуренції з міжнародними компаніями — лідерами в певних галузях;
- забезпеченість сировинною базою, розвиток інтеграційних зв'язків.

Дослідження проблем конкурентоспроможності об'єктивно стає одним з пріоритетних напрямів вітчизняної та міжнародної аграрної науки. Для аналізу конкурентних переваг на рівні підприємства давно та успішно використовується розроблений за кордоном метод SWOT-аналізу [2]. При цьому методі об'єкт економічного управління розглядають з чотирьох принципів позицій: сильних та слабких сторін його діяльності, можливостей та загроз майбутнього розвитку. Такий структурний аналіз дозволяє своєчасно виявляти резерви, визначати потенційні загрози, розраховувати оптимальну траєкторію на перспективу і в кінцевому результаті суттєво

підвищувати конкурентоспроможність та ефективність. На макrorівні для аналізу і прогнозування розвитку галузей національних економік використання SWOT-аналізу ще досить обмежене. Однак його використання для даних цілей є досить результативним внаслідок реальної можливості чітко структуризувати проблему, визначити пріоритетні напрями майбутнього розвитку, передбачити бар'єри та загрози, які стануть перепорою для досягнення поставлених цілей, а також оцінити ступінь впливу тих чи інших факторів та тенденцій.

Даний метод базується на складанні стратегічного балансу, який в західній літературі отримав назву SWOT-аналіз (скорочення від перших літер: S (strength) — сильні сторони; W (weakness) — слабкі сторони; O (opportunities) — можливості; T (threats) — загрози). Іншими словами виділяють фактори конкурентоспроможності, визначають ступінь їх впливу на розвиток об'єкта економічного управління та групують за ознакою позитивності чи негативності. Кожному з факторів дають всебічну оцінку механізмів та результатів впливу. Таким чином, стратегічний баланс — це поєднання факторів, що негативно та позитивно впливають на розвиток досліджуваного об'єкта. [1]. Метод SWOT-аналізу є комплексним підходом і його використання для оцінки конкурентоспроможності сільського господарства України дозволить оцінити ринкові позиції галузі та розробити основні стратегічні напрями її подальшого розвитку.

У ході дослідження було виявлено сильні та слабкі сторони конкурентоспроможності сільського господарства України, а також проаналізовано можливості та загрози розвитку галузі (табл. 1).

До сильних сторін, на нашу думку, слід віднести:

- подолання економічного спаду в сільському господарстві та поступова стабілізація сільськогосподарського виробництва;

- розширення місткості світового ринку продовольства;

- сприятливі для сільського господарства природно-кліматичні умови, а також транзитні можливості України;

- наявність земельних територій, що дозволяють виробляти та експортувати екологічно чисту продовольчу продукцію.

Подолання економічного спаду та перехід до позитивного розвитку України проявляється в зростанні валового внутрішнього продукту та інших макроекономічних показників.

Динамічно, хоча і не стабільно розвивалось сільське господарство — високі темпи росту в урожайні роки чергувалися зі спадом у неврожайні. Така нестабільність розвитку пов'язана перш за все зі зносом основних виробничих фондів галузі від чого значно збільшується залежність виробництва від кон'юнктурних коливань, цінових умов та ризиків. Разом з тим динаміка інвестицій в основний капітал поки що відстає від потреб і не може забезпечити необхідних темпів оновлення та модернізації виробництва. Крім того, інноваційна складова сучасних інвестицій залишається на низькому рівні.

Розглянемо на прикладі ПАТ "Миронівський хлібопродукт" (МХП) — одного із найбільших агропромислових комплексів України, що об'єднує 19 підприємств по всій території країни. Є найбільшою українською компанією з розведення птиці, а також виробництва та продажу продуктів з м'яса курки, контролюючи близько 40% ринку м'яса бройлерів. Капіталізація підприємства до 2011 року перевищила \$ 2 млрд. У планах — до 2015—2016 рр. перевищити п'ятимільярдний рубіж і стати найбільшим у Європі виробництвом.

Застосовуючи модель вертикальної інтеграції бізнесу, МХП є одним з найбільш конкурентоспроможних підприємств не тільки в Україні, а й у світі, що займаються виробництвом сільськогосподарських культур для власних потреб компанії і для продажу. МХП культивує 280 тис. гектарів родючого чорнозему, вирощує кукурудзу, соняшник, пшеницю та ріпак. Кукурудза та насіння соняшника використовую-

ються на заводах підприємства, пшениця та ріпак продаються третім особам.

Компанія самостійно контролює доставку продукції в торгові точки. З фабрики продукція розподіляється по 14 логістичним центрам, після чого потрапляє під франчайзингові точки, яких у компанії більше 2100.

"Миронівський хлібопродукт" об'єднує 19 підприємств, які спеціалізуються на виробництві курятини, інкубаційних яєць, кормів, вирощуванні великої рогатої худоби та виробництві готової продукції.

Компанія — лідер з виробництва курятини (торгова марка "Наша ряба"). Впізнаність бренду серед споживачів складає на сьогоднішній день 97%. МХП також виробляє м'ясні напівфабрикати під ТМ "Легко!", Делікатесне яловиче м'ясо "Сертифікований Ангус", делікатесну гусячу печінку під маркою "Фуа Гра", ковбасні вироби ТМ "Дружба Народів", "Башинський" і "Європродукт".

Компанія володіє чотирма бройлерськими птахофабриками, двома комплексами з розведення батьківського поголів'я та виробництва інкубаційного яйця, має три комбикормових заводи і ряд елеваторів для зберігання олійних та зернових культур. При кожній з птахофабрик працює переробний завод. Загальна потужність переробки переробних заводів МХП становить 3,6 млн голів курчат-бройлерів на тиждень для виробництва 29 тис. тонн м'яса на місяць.

Черкаський завод залізобетонних виробів недавно був виведений зі складу МХП в окрему структуру "у зв'язку з господарською необхідністю виробництва бетону для реалізації будівництва "Птахофабрики "Вінницький бройлер" і "Комбикормовий комплексу "Ладжинський".

"Миронівський хлібопродукт" у 2010 році збільшив чистий прибуток на 35% — до \$ 215 млн порівняно з 2009 роком, де чистий прибуток складав \$ 160 млн. Згідно з річним звітом МХП, чистий дохід в 2010 році виріс на 33% і склав \$ 944 млн, у 2009 році — \$ 271 млн.

МХП — перша в Україні агропромислова компанія, акції якої з травня 2008 року котируються на Лондонській фондовій біржі.

Помітно активізувалася зовнішня торгівля України: вже сьогодні вона є нетто-експортером сільськогосподарської продукції. З розвитком виробництва та розширенням попиту Україна зможе підвищити свій аграрний потенціал і конкурентоспроможність та стати крупним постачальником агропродовольчої продукції на регіональний та світовий ринки.

Про позитивну динаміку та зростаючий конкурентний потенціал аграрного сектора України свідчать і зростаючі обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції — зерна, соняшника, м'яса. Так, виробництво зернових у 2011 році склало 46028,3 тис. т, що на 88,2 % більше, ніж у 2000 році, виробництво м'яса збільшилося порівняно з 2000 роком на 15,3 %, виробництво соняшника — на 84 % [5]. Однак зберігаються досить різкі коливання в обсягах виробництва по роках.

Основна причина цього, як вже відмічалось, не тільки в "примхах" природи, а й в зношенні матеріально-технічної бази села, що стримує успішний поступальний розвиток сільського господарства України [1].

При прогнозуванні росту сільськогосподарського виробництва важливо враховувати регіональні та світові тенденції його розвитку, одна з яких — зменшення населення та трудових ресурсів села. Частка населення, яке проживає в сільській місцевості безперервно зменшується як в Україні, так і в світі в цілому. Якщо в 1960 р. у сільській місцевості проживало 70 % населення світу, то сьогодні приблизно 50 %, а до 2030 року прогнозується його подальше зниження до 40 % [4].

Прискорена урбанізація здійснює вплив на всю світову агропродовольчу систему, в першу чергу стосовно скорочення трудових ресурсів села, збільшення навантаження на продовольчий сектор, трансформації структури харчування, зміни динаміки експорту та імпорту продовольства в різних регіонах. Загострюється проблема глобальної продовольчої безпеки, оскільки щорічний приріст населення планети оцінюється, за даними ООН, в 3,5 %, у той час, як приріст виробництва продуктів харчування лише в 1,5 %. Така динаміка посилює роль розвитку сільського господарства та об'єктивно передбачає направлення в цю галузь у майбутньому великих обсягів інвестицій. В цих умовах потенційні можливості зростання виробництва агропродовольчої продукції в Україні можуть бути в перспективі реалізовані.

Для завоювання позицій в жорсткій конкурентній боротьбі в період глобалізації Україна повинна в повній мірі використовувати об'єктивні переваги, якими вона володіє внаслідок свого географічного положення, територіальних та кліматичних особливостей. В аграрній сфері, зокрема, до таких переваг України слід віднести сприятливі кліматичні умови для ведення сільського господарства та родючі українські чорноземи. Крім того, значний земельний потенціал та традиційно екстенсивний

шлях розвитку сільськогосподарського виробництва дозволяють без значних інвестиційних затрат організувати в Україні виробництво багатьох видів екологічно чистої сільськогосподарської продукції як для внутрішнього споживання, так і на експорт. Потреба в такій продукції в світі сьогодні дуже велика, в першу чергу в країнах, які в силу обмеженості природних ресурсів змушені використовувати все більш інтенсивні методи вирощування сільськогосподарських культур та розведення худоби.

Таким чином, сьогодні, в умовах глобалізації, Україні необхідно реалізувати сильні сторони аграрної економіки.

Поряд з тим необхідно в повній мірі пізнати і слабкі сторони, щоб прийняти заходи по подоланню цих негативних процесів.

До слабких сторін, на нашу думку, слід віднести:

- кризовий стан ресурсного потенціалу сільського господарства та складне фінансове положення сільськогосподарських товаровиробників;

- слабо розвинену ринкову та виробничу інфраструктуру АПК;

- загострення соціальних проблем у сільській місцевості;

- недостатній рівень державного регулювання та підтримки аграрного виробництва.

Одна із важливих умов конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників України — підвищення продуктивності праці, покращення якості робочої сили на основі зростання рівня освіти та кваліфікації, збільшення оплати праці та посилення трудової дисципліни. Проблема незайнятості населення, яка спостерігається в сільській місцевості, в значній мірі має структурний характер, оскільки більшість підприємств у сільській місцевості гостро потребують кваліфікованих працівників та спеціалістів. Однак більшість випускників ВУЗів не хочуть їхати на роботу в сільську місцевість через нерозвинену соціальну та виробничу інфраструктуру. Інфраструктура — це базис для створення нових робочих місць, формування альтернативних видів сільської зайнятості, доступ до отримання належної освіти, медичного обслуговування. Крім того, розвинута інфраструктура сприяє зниженню виробничих витрат та росту оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств.

Середньомісячна оплата праці в сільському господарстві у 2011 році склала 1220 грн., що на 36 % нижче, ніж середня заробітна плата по країні, зростає питома вага безробітних у

сільській місцевості [3]. Однією з основних причин такого положення є відставання росту цін на сільськогосподарську продукцію від цін на промислову продукцію для аграрного виробництва.

Невідкладне завдання економічної політики на сучасному етапі — використання на аграрних ринках спеціальних регуляторів, що сприяють вирівнюванню міжгалузевої конкуренції сільськогосподарських виробників з виробниками суміжних галузей народного господарства, що дозволяє виправити та згладити недосконалість існуючого ринкового механізму, як це давно практикується в розвинутих країнах.

Вирішення проблеми диспаритету дасть можливість реалізувати іншу важливу передумову зростання конкурентоспроможності сільського господарства — здійснити модернізацію виробництва, перейти на нові прогресивні технології, що передбачає наявність у підприємств вільних фінансових ресурсів, а також загальну інвестиційну привабливість галузі. Особливість сучасної аграрної інвестиційної політики полягає в тому, щоб надати капітальним вкладенням інноваційного характеру, створити матеріальну основу науково-технічного прориву в галузі [4].

Економічні та інвестиційні умови, в яких працюють українські сільськогосподарські товаровиробники не можна порівняти з умовами, що створюються для фермерів у розвинутих країнах. Так, середня ставка по кредитах для сільськогосподарських товаровиробників складає у Франції 6,6%, в США — 4,6 %, в Китаї — 5,3 %, а в Україні — 18—20 %.

Проаналізувавши сильні та слабкі сторони сільського господарства України, спробуємо оцінити його потенційні можливості та запропонувати окремі заходи по ефективній реалізації цього потенціалу.

Основними можливостями сільського господарства, на нашу думку, є:

- формування потужного виробника та експортера агропродовольчої продукції;
- зміцнення конкурентних позицій за рахунок переходу до інноваційного типу розвитку АПК;
- забезпечення продовольчої безпеки та стабільного розвитку галузі, динамічне вирішення соціальних проблем сільської місцевості, виходячи з власних ресурсів;
- вихід на світовий ринок з екологічно чистою продукцією.

Одним з основних напрямів сучасної аграрної стратегії є формування сільського госпо-

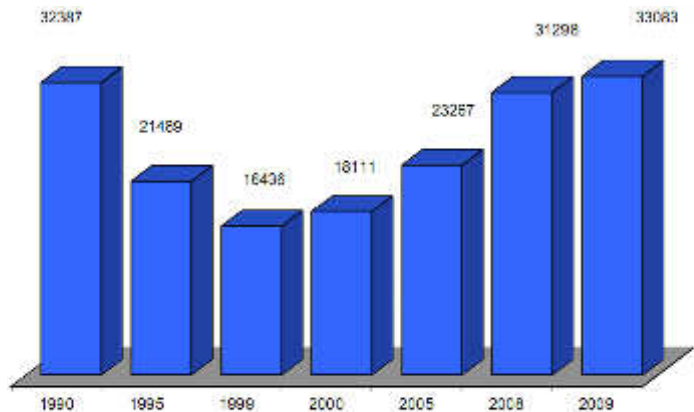

Рис. 2. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства на одного зайнятого в галузі (всі категорії господарства України), грн.

дарства як потужного виробника та експортера агропродовольчої продукції. Щоб галузь стала конкурентоспроможною, необхідно створити повноцінне конкурентне середовище на внутрішньому аграрному ринку, здійснити модернізацію системи захисту внутрішнього ринку відповідно до вимог СОТ, здійснювати підтримку сільськогосподарського товаровиробника та експортних виробництв.

Розвиток інноваційної діяльності в сільському господарстві України — важливий напрям з нарощування конкурентних переваг, оскільки аграрна галузь економічно розвинутих країн поступово перетворюється в наукомістку галузь виробництва, що робить у перспективі конкуренцію з ними вітчизняного сільськогосподарського виробництва без подальших змін практично неможливою. Слід визнати, що Україна порівняно з розвинутими країнами програє за головними показниками ефективності виробництва: продуктивності праці, техніко-технологічній забезпеченості, енергомісткості, врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності худоби. Тому існує лише один основний чинник, який може забезпечити успіх у конкурентній боротьбі — це новітні й ресурсозберігаючі технології [2].

Посилення конкурентних позицій за рахунок переходу до інноваційного типу розвитку створить довгострокові передумови для забезпечення продовольчої безпеки, стійкого та динамічного розвитку аграрного виробництва, успішного та послідовного вирішення соціальних проблем сільської місцевості переважно за власні ресурси.

Однією з важливих переваг України є можливість виробництва екологічно чистого продовольства. Однак для динамічного розвитку такого виробництва, створення конкуренто-

спроможних вітчизняних торговельних марок сертифікованих продуктів харчування, успішного просування їх на світовий ринок від України необхідні енергійні та скоординовані зусилля по якнайшвидшій підготовці та прийняттю усього комплексу нормативно-правових документів та стандартів по екологічному сільському господарству на основі узагальнення досвіду розвинутих країн та вже діючих міжнародних правил і рекомендацій. Крім того, для більш успішного просування на ринки розвинутих країн вирощування експортної екологічно чистої продукції на території України доцільно організувати у формі спільних підприємств з провідними світовими компаніями — виробниками продуктів харчування. Це сприяло б притоку інвестицій, а також надало б кінцевій продукції відповідного іміджу та рекламного супроводу.

Охарактеризувавши окремі можливості перейдемо до оцінки потенційних загроз, з якими може зіткнутися сільське господарство України, а саме:

— посилення тенденцій до зменшення державного регулювання та підтримки аграрного сектора економіки в зв'язку з приєднанням України до СОТ;

— розширення доступу зарубіжних виробників та захоплення ними ключових позицій на вітчизняному продовольчому ринку;

— занепад ресурсної бази сільського господарства може призвести до повної втрати продовольчої безпеки;

— непоправні зміни в соціальній та демографічній ситуації в сільській місцевості.

З приєднанням до СОТ рівень тарифного захисту знизиться, що сприятиме більшому проникненню на вітчизняний ринок іноземних товарів, а розмір прямої внутрішньої підтримки аграрного сектора буде обмеженим. Усе це може суттєво ускладнити положення сільськогосподарських товаровиробників, значно послабити їх і так невисоку конкурентоспроможність, призвести до спаду не тільки в сільському господарстві, але й в суміжних галузях. Щоб уникнути цього вже сьогодні необхідно розробити та інтенсивно впроваджувати комплексну програму заходів з підвищення конкурентоспроможності та адаптації аграрного сектора економіки до умов СОТ.

ВИСНОВКИ

Розробка адаптаційних змін стає ще більш актуальною в умовах загрози руйнування ресурсної бази сільського господарства, яка зберігається і може привести до втрати продоволь-

чої безпеки. Технологічна деградація аграрної економіки, фізичний та моральний знос основного капіталу є сьогодні найважливішим бар'єром зростання конкурентоспроможності.

Програма адаптації та розвитку життєво необхідна і в зв'язку з негативними процесами в соціальній та демографічній сферах у сільській місцевості. У вирішенні даної проблеми незамінною є роль держави, а ефективність аграрних реформ напряму залежить від їх соціальної орієнтації та підтримки даних реформ сільським населенням.

Література:

1. Боровских Н. Конкурентные стратегии: методология формирования и развития / Н. Боровских // Маркетинг. — 2005. — № 2. — С. 37—48.

2. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка (Ін-т економіки та прогнозування НАН України) — К.: Фенікс, 2005. — 582 с.

3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліук, Я.В. Белінська та ін.; За ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2005. — 388 с.

4. Зимовець В.В. Вектори регіональної економічної інтеграції України: зовнішні чинники та внутрішні передумови / В.В. Зимовець // Стратегічна панорама. — № 2. — 2006. — С. 73—82.

5. Педченко Н.С. Деякі аспекти конкуренції і конкурентоспроможності в ринковій економіці / Н.С. Педченко // Регіональні перспективи. — 2000. — № 4 (11). — С. 48.

References:

1. Borovskih, N. (2005), "Competition strategies: methodology of forming and development", Marketing, vol. 2, pp. 37—48.

2. Kvasniuk, B. Ye. (2005), Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky [Competitiveness of national economy], Feniks, Kyiv, Ukraine.

3. Zhalilo, Ya. A. Bazyliuk, Ya. V. Belinska, Ya. V. and other (2005), Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Competitiveness of economy of Ukraine is in the conditions of globalization], NISD, Kyiv, Ukraine.

4. Zhimovets, V. V. (2006) Vectors of regional economic integration of Ukraine: external factors and internal pre-conditions, Strategichna panorama, vol. 2, pp. 73—82.

5. Pedchenko, N. S. (2000), "Some aspects of competition and competitiveness are in a market economy", Regionalni perspektivy, vol. 4 (11), p. 48. *Стаття надійшла до редакції 22.09.2014 р.*